

Undersökning av upphittade plommon

Iakttagelser, analyser och reflexioner kring de fynd som gjorts i projektet "Wodehouse i svensk press".

Texter värda att få läsas av andra

Bengt och jag fann snabbt att de flesta av dessa tidiga översättningar är högst läsvärda. Många fanns inte publicerade i bokform och vi ville ge andra Wodehouseälskare möjlighet att avnjuta åtminstone en del av dem. Därför publicerade vi, med välvilligt tillstånd från Wodehouse Estate, antologierna **Drönarhistorier** 2010 och **Bland lordar och drönare** 2011. Där finns 25 av dessa noveller från tidskrifter i nytryck, med många originalillustrationer. Dessa antologier finns numera endast att köpa antikvariskt!

Läsekretsar för dessa tidningar/tidskrifter?

Vi har hittat ett 50-tal texter av Wodehouse i olika dagstidningar och i över 40 i olika tidskrifter. Vilka dessa är kan du se på <https://wodehousebibliografier.nu/tidskrifter>. En sammanfattning finns i artikeln **På spaning efter bortglömda plommon** på samma flik som denna artikel. Tidskrifterna riktade sig till många olika typer av läsekretsar. Några var typiska familjetidningar, andra främst för kvinnor, ytterligare andra främst för ungdomar, några för litteraturintresserade och några för läsare med specialintressen som golf eller kriminallitteratur. Hans texter måste ha nått många olika kategorier av läsare via pressen.

Den tidigaste texten vi funnit är **Ruth i landsflykt**, som trycktes i ett nummer av Allers Familj-Journal redan 1912. Nerikes Allehanda innehöll en novell 1913. Stockholmstidningen innehöll en roman som följetong redan 1922 och GHT kom med en annan följetong några år senare. **Wodehouse introducerades alltså för en ganska bred svensk läsekrets långt innan hans första böcker utkom på svenska på 20-talet.** Under 20-talet trycktes många noveller främst i Bonniers Veckotidning och i Bonniers Novell Magasin. Den första av dessa tidskrifter får nog betraktas som ett organ inriktat på "överklassen" (det kan man se t.ex. på annonserna). Den sistnämnda tidskriften har utöver noveller mycket bilder och reportage från filmvärlden, främst Hollywood. Det verkar som om tidningen sökte sin läsekrets bland den tidens biobesökare. BNM fortsatte trycka många nya noveller av Wodehouse även under 30-talet. Då publicerades också en hel del noveller i familjetidningarna Vårt Hem och Allers. Idun (damtidning) publicerade i mitten av decenniet en roman som följetong, men inga noveller. Från slutet av 30-talet publicerade Vecko-Revyn först en roman som följetong sedan många noveller. Vecko-Revyn var under denna tid snarast en familjetidning, även om främsta målgruppen var yngre kvinnor. Under 40-talet förekom hans noveller ofta i familjetidskrifter som Vårt Hem, och Hemmets Veckotidning men också i litteraturtidskriften All Världens Berättare. Därefter förekom hans noveller i diverse olika typer av tidskrifter, men oftast har vi bara hittat texter av honom i enstaka nummer av dessa.

På 70-talet kom sedan en ny våg av intresse för Wodehouse. Detta ser man genom att ett stort antal av hans romaner utkom i nya pocketutgåvor. Men än mera visade sig intresset genom att romaner av honom trycktes som följetonger i **många olika dagstidningar!** Ytterligare följetonger publicerades sedan under 80-talet. Han fick stor spridning i lokalpressen i Södra Sverige, kanske främst på Västkusten. Göteborgsposten publicerade hela 7 olika romaner som följetong. Tyvärr vet vi ännu inte så mycket om hur spridd han var i lokalpressen i Norrland eftersom lokaltidningarna där ännu inte är undersökta.

Hur stor spridning fick han via pressen?

Här är några exempel på upplagestorlekar för en del veckotidningar och dagstidningar de år då texter av Wodehouse förekom.

Allers: 1912: över 100000; 1932: 222000; 1936: 199000; 1937: 205000; 1949: 152000

Allt: 1946: 149000; 1950: 116000; 1951: 113000; 1952: 106000; 1953: 102000; 1954: 93000

Hemmets Veckotidning: 1943: 280000; 1948: 356000; 1949: 369000

Vecko-Revyn: 1939: 111000; 1941: 168000; 1942: 206000; 1944: 258000

Vårt Hem: 1934: 211000; 1936: 196000; 1937: 173000; 1938: 182000; 1941: 122000; 1947: 139000

Tyvärr har jag inte lyckats få fram några uppgifter om upplagor för Bonniers Novell Magasin som ju publicerade det största antalet noveller.

Aftonbladets upplaga var under 1926-27 mindre än 30000

GHT:s upplaga i slutet av 20-talet var under 40000

ST:s upplaga var på 20-talet under 100000

SvD nådde på 50-talet en upplaga på 150000.

Dagstidningarna, även rikstidningarna, gick ut i klart mindre upplagor än veckopressen. Lokalpressen hade ännu mindre upplagor än rikspressen, men å andra sidan publicerades Wodehouseföljetonger i väldigt många olika lokaltidningar. I många lokaltidningar trycktes bara en enda följetong. Det är tänkbart att läsarna av dagspressen var mer intresserade av nyheter, reportage och lokala annonser, än av litteratur? Dock: Mellan 1973 - 1983 tryckte Göteborgs-Posten 7 av hans romaner som följetong, Hallands-Posten 4 och Norra Skåne 5. Detta tyder på att Wodehouse måste ha varit mycket populär hos läsarna i dessa tidningars spridningsområden, från norra Skåne och upp längs västkusten. Man efterfrågade nya följetonger av Wodehouse. Hur stor andel av dagstidningsläsarna som faktiskt läste hans följetonger vet vi inte. Det skulle vara intressant att kolla läsarundersökningar från 70-talet.

Hur många personer som läste varje ex av en tidning vet jag inte heller. Dagstidningar lästes nog mest inom hushållet. Däremot har många vittnat om att veckotidningar förr ofta fick "flera liv": När tidningen var läst i ett hushåll så var det inte ovanligt att den sedan lämnades vidare till ett annat. Ibland bytte man tidningar mellan familjer och fick på så sätt läsa två eller flera veckotidningar till halva priset. Dessutom köpte man nog veckotidningar, inte så mycket för att läsa nyheter och reportage, utan mer för att läsa noveller och följetonger. Underhållningslitteratur dominerade innehållet i de flesta veckotidningarna, vilket gav upphov till stark kritik. Jag återkommer strax till detta.

Under 1930 - 40 talen trycktes noveller i ett flertal tidskrifter med upplagor på kring 200000 ex. På 40-talet trycktes ännu fler av hans noveller i tidskrifter med upplaga i denna storleksklass och genom Hemmets Veckotidning spreds han så småningom i en upplaga på över 350000 ex! När följetongen trycktes i Vecko-Revyn var upplagan 110 000 ex. Tidskrifterna måste rimligen

ha nått många läsare som inte tidigare var bekanta med hans böcker. Böckernas upplagor var vid denna tid förhållandevis blygsamma, kanske i storleksordningen 10 000 ex. Dock trycktes en del av dem om i ständigt nya upplagor. Det är rimligt att anta att många läsare först stötte på Wodehouse i pressen för att senare köpa böcker.

Kultureliten och "den kolorerade veckopressen"

De som hade åldern inne att läsa hans noveller på 30- 40-talen bör ha varit födda på 20- 30-talen eller tidigare. Detta gör det svårt att nu få fram "vittnesmål" om möten med Wodehouse i den tidens tidskrifter. Bengt och jag intervjuade de allra äldsta medlemmarna i WS om detta, men ingen kunde påminna sig att ha läst Wodehouse i en veckotidning. Vi fick däremot en del svar av typen: Vi läste inte "veckoblaskor" i mitt föräldrahem.

Vilgot Hammarling och Birgitta Hammar var skickliga översättare och bokförläggaren Georg Svensson på Bonniers kunde med all rätt var stolt över deras tolkningar. **Men** en del översättningar av dem trycktes också i veckotidningar. Flera Wodehousenoveller översatta av Hammarling trycktes i Vårt Hem under samma tid som hans första boköversättningar kom, på Bonniers. Hammars första bok, översättning av romanen "The Code of the Woosters" publicerades 1939. I stort sett samtidigt trycktes den, i mycket större upplaga, som följetong i Vecko-Revyn. Senare omtrycktes hennes översättningar otaliga gånger i pressen. Hammar har intervjuats om "sitt liv med Wodehouse" och jag kunde inte finna att hon omnämnde någon publicering i pressen. Svensson menar att Wodehouse's popularitet i Sverige tog fart med Hammarlings tolkningar. Han anlätades av Georg Svensson på Bonniers som övertog utgivningen av Wodehouseböcker. Georg Svensson har skrivit många artiklar om detta. I artikeln "On Translating Wodehouse" i A Centenary Celebration 1981 så betonar han betydelsen av Hammarlings översättningar på Bonniers. Hammarling *var* viktig, men han gjorde ju översättningar av noveller under samma tid också åt Vårt Hem, en veckotidning med stor upplaga. Genom att förtiga all publicering i pressen så får man bilden av att hela äran av det stora genomslaget i Sverige tillfaller Bonniers. Den oerhört omfattande publiceringen av Wodehouse i pressen, såväl av noveller som följetonger, med översättningar av både Hammarling och Hammar, omnämner Svensson inte med ett ord! Man får uppfattningen att publiceringar i pressen var helt betydelselösa för den växande populariteten i Sverige! Naturligtvis kan man inte bortse från att böcker hade betydligt längre "livstid" än en veckotidning. De sparades i bokhyllor, medan tidningar slängdes och glömdes. **Men**, även om tidningar kastades efter ett par veckor så kan ju texter av Wodehouse ha gjort ett bestående intryck och leva kvar i minnet hos många läsare. Det är rimligt att anta att en hel del böcker köptes av läsare som fått upp ögonen för honom genom veckopressen.

Men VARFÖR denna tystnad? Jag tänker främst på Georg Svensson. Tystnaden bidrog till att en ofullständig bild har dominerat, nämligen bilden att det *enbart* var Bonniers och dess översättares förtjänst att Wodehouse blev så populär i Sverige. Jag misstänker att förklaringen är följande: Det rådde hos många i det kulturella etablissemanget i Sverige en mycket negativ inställning och nedsättande attityd till "den kolorerade veckopressen". Man beskyllde den för att vara en "kulturfara" och för att förleda ungdom och kvinnor. En del ville förbjuda den. Georg Svensson kanske delade denna kritiska inställning och teg om det skamliga? Om han inte gjorde det så kanske rädsla för kulturelitens kritik var orsak till att Svensson teg om sina båda medarbetares "snedsprång" till veckotidningar. Bonniers (och hans egen) roll *var* viktig, men det låg i hans intresse att överdriva den. Som vi sett av upplagesiffrorna ovan så hade Wodehouse sannolikt en betydligt större läsekrets via veckotidningarna än via böckerna under samma tid.

Flera översättningar av samma text

Det finns hel del noveller som först översattes av andra, men senare tryckts i bokform i nya översättningar av Birgitta Hammar utan att detta nämns som en "nyöversättning". Tidigare översättningar i press "räknades inte", nonchalerades.

Ett intressant fall är långnovellen **Crime Wave at Blandings**. Med titeln **Våg av brottslighet på Blandings** finns den i **Alla tiders Wodehouse**, Bonniers 1950, i Hammars översättning. Men Vårt Hem tryckte denna novell redan 1937, i en översättning av Vilgot Hammarling, med titeln **Mästerskyttarna på Blandings**. Novellen finns också i en tredje översättning, av Birger Stolpe, publicerad i antologin **Lättsmält** (KF:s förlag) som utkom lite tidigare samma år som **Alla tiders Wodehouse**. Hammarlings tidigare översättning från 1937 var bortglömd.

-På framsidan av Bäckernas Värld 1971 nr 7 (En Bonniertidskrift) står det: "för första gången på svenska **Mr Potter på vilokur**". Detta är felaktigt eftersom en annan översättning av samma novell publicerats i Aftonbladet redan 1926. Detta undertryckande av vad som tryckts i pressen spred sig bland intellektuella och i samhället. Publiceringar i pressen talade man tyst om och glömde bort.

Inte heller Wodehouse-Sällskapet gick fritt. När jag frågade om publiceringar i svensk press 2007 så fick jag höra att man ansåg de var få, försumbara, ointressanta. Okunskap om omfattningen gjorde att det bara var böckerna som räknades. WS visade först inget intresse för de fynd av Wodehouse i svensk press som vi samlat in i projektet. När Wodehouse-Sällskapet 2009 publicerade novellen **Lord Emsworth and the Girl Friend** i en gratisskrift till sina medlemmar så uppgav man att medlemmen Jacob Bagges översättning av denna novell var den första. Det visar bristen på kunskap. Korrekt är att novellen faktiskt publicerats på svenska två gånger tidigare, i Stockholmstidningen 1928 och, i en annan översättning, i Vecko-Revyn 1941. Som väl är ändrade WS snart attityd och tog in artiklar om projektet i Jeeves och information om fynden på Sällskapets hemsida.

Popularitet i pressen

Att Wodehouse var uppskattad och efterfrågad av många läsare av veckotidningar bevisas av det faktum att många tidningar under 20-talet till 40-talet tryckte novell efter novell av honom. Redaktörerna gav läsarna det de ville ha! Vilgot Hammarlings första fina översättningar av romaner utkom på 30-talet, t.ex. Psmith ordnar saken (1934), Blixt och dunder (1935) samt Åska i luften och Tack, Jeeves! (1936), men bäckernas dåtida upplagor var bara en bråkdel av upplagan av t.ex. tidskriften Vårt Hem under samma tid. Att Wodehouse under denna tid fick ett så stort genomslag i Sverige var rimligen en sammanlagd effekt av både tidskriftspubliserings och böckerna. Tidskrifterna innehöll främst noveller. Dessa har sannolikt hade stor betydelse genom att bereda marken för de härliga romanerna i bokform. Sannolikt gjorde många svenskar på 30 - 40-talen sin första bekantskap med Wodehouse i veckotidningar och blev sedan läsare av hans böcker.

Den omfattande publiceringen av Wodehousetexter i pressen har orättvist glömts bort, och ignorerats. Man kan ju jämföra med hur oerhört stort intresset är för hans alster som trycktes i engelsk-språkig press! Det är dags att erkänna betydelsen av hans enormt omfattande publicering i svensk press och ge den en framskjuten plats i historien om hur Plums popularitet växte sig stark i Sverige.

Översättarna och olika versioner

Under 20 – 30-talen var översättarna i tidskrifterna anonyma, också i Bonnierhusets tidskrifter, t.ex. Bonniers Novell Magasin. Undantag är: Vilgot Hammarling i Vårt Hem och Fulvia Stiernstedt i Aftonbladet. Den tidigaste översättningen av Birgitta Hammar är följetongen **Ta fast tjuven!** (The Code of the Woosters), som trycktes i Vecko-Revyn 1939 och utkom som bok på Bonniers samma år, i samma översättning men med titeln **Som det anstår en Wooster**. Från mitten av 40-talet började hennes översättningar av noveller som tidigare tryckts i böcker också dyka upp i omtryck i diverse olika tidskrifter. Ofta är tidskrifternas versioner inte helt identiska med böckernas. Samma sak gäller Wodehouse's noveller på engelska, som ofta skiljer sig mellan engelska och amerikanska tidskrifter och mellan tidskrifterna och böcker. (Se t.ex. Neil Midkiff's hemsida <http://www.madameulalie.org/neil/story.html>) Den vanligaste skillnaden är att noveller kortats ner i tidskrifter jämfört med boken. Redaktörerna såg det som naturligt att anpassa och korta ner en text till tillgängligt utrymme. Ibland är det också klart att Wodehouse själv skrev olika versioner. Tidskriftsredaktörer betraktade nog inte dessa "underhållningstexter" som litterära "konstverk" som borde respekteras. Detta gällde både i England, USA och Sverige. Ett tydligt svenskt exempel är **Ett upp för Cuthbert** som trycktes i Svensk Golf i en ganska hårdhänt beskuren version.

Samma år som Hammars översättningar av romanerna **Farbror Dynamit** (1950) och **Ring på Jeeves** (1954) utkom i bokform, så trycktes de också i tidskriften **Allt** som "Månadens Bok". De var starkt nedkortade. Detta var helt i linje med den praxis som Det Bästa hade etablerat, att trycka en "Månadens bok" i starkt koncentrat. **Farbror Dynamit** har kondenserats från bokens drygt 300 sidor till tidskriftens 15 sidor (pocketformat), och **Ring på Jeeves** har bantats från bokens 240 sidor till 19 sidor. Mer än 90% av originalet hade skalats bort! Hela kapitel har strukits, andra har sammanfattats i ett kort stycke, men formuleringar visar att det är ingen tvekan om att det är Birgitta Hammars översättningar som bearbetats i båda fallen. Det finns dock ingen information om detta och inte heller om vem som gjort de hårdhänta bantningarna. Även om man skurit bort massor av roligheter från originalet så finns en del centrala stycken kvar, med i stort sett oförändrade formuleringar. Man måste beundra den person som, speciellt i **Ring på Jeeves**, ändå lyckats att få en någorlunda läsbar historia, med en handling som är möjligt att följa, och som faktiskt har kvar viss Wodehousekaraktär. **Uncle Dynamite** publicerades 1949 också i USA i kondensat i tidskriften Liberty. En jämförelse visar att Allt inte översatt texten från Liberty utan gjorde sitt eget kondensat av Hammars översättning. (Se hemsidan: <https://wodehouseforskning.weebly.com/artiklar.html>: **Two different summaries of Uncle Dynamite, some observations.** 17/8 2014.)

En del noveller finns alltså i flera översättningar. **Uncle Fred Flits By** har tryckts fyra gånger, i tre olika översättningar. Så är den ju också en av höjdpunkterna i Plums hela produktion. **The Fiery Wooing of Mordred** har vi hittat i tre olika anonyma översättningar och dessutom finns Hammars översättning av novellen i **Alla tiders Wodehouse** 1950. I antologin **Drönarhistorier** 2010 finns några noveller omtryckta i tidiga översättningar, vilka senare nyöversatts av Hammar.

Vilgot Hammarling och Birgitta Hammar står i särklass bland de svenska översättarna av Wodehouse. Att båda två, tydligen utan att känna till det, översatt långnovellen **Crime Wave at Blandings** ger tillfälle att jämföra deras sätt att tolka samma original. Jag skrev en artikel 2020, med en sådan jämförelse. **Vilgot Hammarling och Birgitta Hammar, olika tolkningar av samma Wodehousetexter** finns att läsa på hemsidan <https://wodehouseforskning.weebly.com/artiklar.html>.

Illustrationer

Illustrationer var en självklarhet i de flesta tidskrifterna och illustratörerna var oftast namngivna, till skillnad från översättarna! I tidskrifter från 20–30-talen, exempelvis i BNM, så använde man illustrationer från de engelskspråkiga originalutgåvorna (främst Cosmopolitan, Strand och Saturday Evening Post). Andra tidskrifter valde snart att låta svenska artister illustrera texterna. Några av de härligaste illustrationerna gjordes av Mauritz "Moje" Åslund (i Vecko-Revyn) och Kjell Wiborgh (i Vårt Hem). Titta gärna på "Mojes" och Wiborghs illustrationer i **Drönarhistorier** och i **Bland lordar och drönare!** Enligt min uppfattning så står sig dessa svenska tecknars verk mycket väl i en jämförelse med de engelska/amerikanska tecknarnas vars bilder är mindre fantasifulla och mer "realistiska" än humoristiska. Vi har också hittat tidskriftsillustrationer av så kända artister som Gunnar Brusewitz och Birger Lundquist. Moje illustrerade följetongen **Ta fast tjuven!** (The Code of the Woosters) i Vecko-Revyn. På hemsidan <https://wodehouseforskning.weebly.com/artiklar.html> finns alla hans illustrationer till romanen samlade i filen: **Bilderbok Som det anstår en Wooster 28/6 2017.**

Tidsepokens kontext

Det är intressant att läsa också annat än Wodehousenoveller i tidskrifterna. Av tidskriftens innehåll kan man t.ex. dra en hel del slutsatser om läsekretsen. Man kan också hitta en del andra intressanta uppgifter. Ett exempel: I novellen **Ukridges olycksfallsförsäkring**, (Cosmopolitan 1923, Vecko-Revyn 1941, omtryckt i **Bland lordar och drönare** och i **Ukridge, samlade noveller**) bygger intrigen på att tidskrifter står för en olycksfallsförsäkring åt sina prenumeranter, givetvis i syfte att locka nya. I ett gammalt nr av Vårt Hem fann jag en annons som visade att denna svenska tidskrift lockade nya prenumeranter på precis detta sätt!

Några slutkommentarer

Den alltmer ökande mängden av fynd av såväl noveller som romaner i följetongsformat i pressen har gett anledning att under projektets gång ompröva betydelsen av dessa publiceringar för utvecklingen av Plums popularitet. Bengt och jag insåg snart att betydelsen hade nonchalerats av historieskrivare. Åslund nämner dem inte i sin verkförteckning. WS hade då ingen info om detta på sin hemsida. 2012 publicerade WodehouseSällskapet i sin årsskrift Jeeves en rapport om dåtida läget i projektet. Bengt var den förste som i en artikel 2013 om historien om hur Plum slog igenom i Sverige lyfte fram fynden i ljuset. **P. G. Wodehouse Conquers Sweden 25/11 2013** trycktes i Wooster Sauce samt i Plum Lines och finns att läsa på hemsidan <https://wodehouseforskning.weebly.com/artiklar.html>

Sedan 2013 har många nya fynd tillkommit, inte minst en mängd romaner i form av följetong. De senare fynden bara understryker pressens betydelse för hans popularitet. Betydelsen kan knappast överskattas. Vi lär nog hitta betydligt mer allt eftersom digitaliseringen av arkiv framskrider!

Tyvärr förefaller det som om Wodehouse håller på att falla i glömska hos den breda allmänheten. Jag hoppas att han snart får en välförtjänt "revival", som t.ex. Jane Austen fått. Likt hennes så utspelas hans historier i en avlägsen tid, men den känns intressant och tidlös. Hans formuleringskonst är odödlig. Hans historier handlar likt hennes ofta om kärlek med förhinder, men slutar alltid lyckligt. Hans perspektiv är humoristens, inte dramatikers. Han har alltid skratglasögonen på och är en av litteraturens allra största glädjespridare.